

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 6 maj 1919 kl. 1 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 12 i anledning av dels i första kammaren väckt motion om åvägabringande av utredning angående organiserandet av insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen, dels ock andra kammarens beslut i ämnet.

I en inom första kammaren av herr *Oscar Olsson* avgiven motion, *Motionerna*, nr 109, vilken för förberedande behandling hänvisats till första kammarens första tillfälliga utskott, hemställes, att riksdagen ville i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta verkställa en allsidig utredning om organiserandet av insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen i överensstämmelse med i denna motion uppdragna riktlinjer.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 274, har herr *Sköld m. fl.* gjort hemställan av enahanda innehåll.

Med avseende på motiveringen till ifrågavarande yrkanden tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet har liksom andra kammarens första tillfälliga utskott, till vilket den i sistnämnda kammare väckta motionen remitterats, i ärendet inhämtat likalydande yttranden från Nordiska museets styresman, fl. d:r Gustaf Upmark, Folkminnesföreningen i Lund, Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala och Centralstyrelsen för landsmålsföreningarna i Lund, varjämte andra kammarens utskott inhämtat yttrande från revisionssekreterare Nils Anderson i Lund (om den svenska folkmusiken).

Andra kammarens utskott har i anledning av den av herr *Sköld m. fl.* väckta motionen anfört följande:

»Föremålen för det forsknings- och insamlingsarbete, som avses i motionen, falla dels inom den mera materiella, dels inom den mera andliga

*Andra
kammarens
första till-
fälliga
utskott.*

Nordiska
museet.

kulturens ramar, vilka områden medelst mångskiftande mellanformer gå över i varandra. Hit hör, vad som kvarlevat hos allmogen av gamla byggnads- och organisationsförhållanden, hus och bohag, dräkt och prydnader, mat och dryck, arbeten och näringsfång, seder och bruk, vidskepliga föreställningar och medel, alla slags yttringar av folkfantasiens diktande verksamhet, sagor, sägner, visor m. m., folkets konstdrift, dess musik, dess dans och lek, vidare folkmålen, folkets egna minnen av personer och händelser m. m. Hur mångskiftande än dessa ämnen äro, bilda de dock tillsammans ett helt.

Bland de organisationer och sammanslutningar, som arbeta för de syften, som framhållas i motionen, torde i främsta rummet böra nämnas Nordiska museet. Detta museum skall enligt stadgarna vara ett hem för minnen, framför allt ur svenska folkets liv, men även ur andra folks, som med det svenska äro befreundade; det skall omfatta samhällets alla klasser, således icke endast allmogen, utan ock medelklassen och de högre stånden, och dess syfte skall vara att på en gång gagna vetenskapen samt väcka och nära fosterlandskänslan.

Rörande Nordiska museet och dess verksamhet har dess styresman, fil. d:r Upmark, uttalat sig på följande sätt:

»Nordiska museets samlingar — inom museibyggnaden och på Skansen — avse att belysa de nordiska folkens, framför allt det svenska folkets liv och utveckling, i den mån detta kan ske genom »föremål» av olika slag, »den materiella kulturen». Sådana föremål äro byggnader, fast inredning av dessa samt lösören av olika slag såsom möbler och husgeråd, redskap, verktyg och fortskaffningsmedel, dräkter, prydnadsföremål m. m., med ett ord hela den materiella omgivning, inom vilken folket i olika stånd och villkor under gångna tider levat och utvecklats sig. Insamlandet av sådant material är museets första, grundläggande uppgift, till vilken naturligtvis omedelbart sluter sig uppgiften att på ett ändamålsenligt sätt förvara, konservera, utställa och för forskningen tillhandahålla detta material: *den rent museala uppgiften*.

Fyllandet av denna får emellertid, som sagt, icke vara nog: de stora mängderna av föremål, de rika samlingarna skola göras levande, materialet skall studeras, och den vetenskapliga bearbetningens resultat skola offentliggöras: *den vetenskapliga uppgiften*.

Den moderna folklivsforskningen, i vad angår nyare tiden, har i väsentlig grad uppvuxit med Nordiska museet. Jämte de egentliga museiföremålen eller avbildningar av dylika, hava till Nordiska museets arkiv insamlats ett synnerligen omfattande material av anteckningar, ritningar,

fotografier m. m., belysande vitt skilda grenar av den nordiska folklivsforskningen såväl inom den materiella som den andliga odlingens område, Nordiska museets arkiv för svensk folkkänedom.»

En annan sida av samma sak representera docenturen i folkminnesforskningen vid Lunds universitet och folkminnesföreningen i Lund, och till dem sluter sig den planerade Hyltén-Cavallius-stiftelsen vid nämnda universitet. Dessa institutioner arbeta efter de grundlinjer, som utstakats i det förslag till statuter, som av humanistiska sektionen vid Lunds universitet uppgjorts för omnämnda stiftelse och som i väsentliga delar godkänts av universitetskanslern. § 1 i detta förslag har följande lydelse:

»Föremål för institutionens samlingsverksamhet bör vara:

- a) upplysningar om allmogens levnads- och arbetssätt (beskrivningar av arbetsmetoder och redskap, hus och inredning; sociala förhållanden såsom byalag, gilleslag, gemensamt arbete m. m.);
- b) seder och bruk;
- c) folktro (religiösa och vidskepliga föreställningar);
- d) folkdiktning.

Museal verksamhet d. v. s. insamling och bevarande av föremål ligger således icke inom institutionens område, utan blott uppteckning om möjligt beledsagad av teckningar och fotografier. Samarbete med dialektforskningen bör i största möjliga utsträckning sökas, särskilt beträffande vad som här under mom. a) nämnts.»

Såsom framgår av ovanstående ha vi här att göra med en riktning för tillvaratagande och bearbetande av den svenska allmogekulturen, som utgår från motsatt sida av nämnda kultur jämfört med den av Nordiska museet företrädde riktningen. Nordiska museet har till huvuduppgift att tillvarata den materiella kulturen, och då denna skall vetenskapligt bearbetas, ledes man över till beröringen med den andliga sidan av samma kultur. För folkminnesforskningen är motsatsen förhållandet. Såsom framgår av ovanstående citat, går man här ut från den andliga sidan. Det är folkdiktningen, folktron, seden, som är huvudföremålet för dess uppmärksamhet. Men under sitt arbete tvingas folkminnesforskningen in på den materiella kulturen för att inom dess ramar finna förklaringar till andliga företeelser. Som synes måste det förefinnas en starkaste samverkan mellan den andliga och materiella sidan av allmogekulturen, om man vill vinna goda resultat.

Ovannämnda institutioner i Lund ha utfört ett betydligt arbete. Genom att utbilda vetenskapligt skolade samlare, genom att utsända samlare, genom att sprida upplysning om folkminnenas värde och genom

organisering över huvud av insamlingsarbetet ha betydande resultat uppnåtts.

Betydande folkminnessamlingar finnas i folkminnesarkivet i Lund, hos landsmålsföreningarna i Uppsala, vid Nordiska museet m. fl. platser.

*Dialekt- och
ortnamns-
forskning.*

Till allmogekulturen måste också räknas språket. Om dess ställning yttrar Undersökningen i svenska folkmål i Uppsala i sitt yttrande över motionen bland annat följande:

»Mångfaldigast och djupast förbundet med alla de övriga speciella områdena av folklivet är dock språket. Studiet av folkets gamla föreställningsvärld eller av föremål, som tillhöra den gamla allmogekulturen, kan ej utan skada lämna å sido de genuina, dialektala benämningarna. Folkmålet är folkminnenas modersmål. Att ej uppteckna dem i original, d. v. s. på dialekt, utan i översättning eller referat på riksspråk är en nödfallsutväg, som i stor utsträckning användes och ofta måste användas, men härmed upphäves dock ej det förhållandet, att även upptecknare av sagor, sägner och andra folkminnen behöva kunna göra sina uppteckningar i dialektform, och då i korrekt dialektform, låt vara utan att inlåta sig på den mest detaljerade ljudbeteckning, som för rent språkliga ändamål användes.»

Inom dialekt- och ortnamnsforskningen verka för närvarande följande centralorganisationer: Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala, Centralstyrelsen för landsmålsföreningarna i Lund, Institutet för dialekt- och ortnamnsforskningen i Göteborg och Ortnamnskommittén.

*Folk-
musiken.*

För tillvaratagandet av vår gamla folkmusik verkar Folkmusikkommittén men även enskilda personer. Så har t. ex. revisionssekreterare Nils Andersson insamlat cirka 9,000 melodier. Om syftet med sitt samlingsarbete säger han, att det allt från första stund varit »att åt eftervärlden bevara den gamla svenska folkmusiken, som i originalitet, rikedom, skönhet och omväxling ej torde ha sin like i något annat land, men som nu är på väg att helt och hållet försvinna.»

*Övriga
institutioner.*

För uppteckningsarbeten inom olika ämnesområden verka utom de nämnda ett flertal lokala föreningar och institutioner, såsom vissa fornminnes- och hembygdsföreningar, vissa folkhögskolors elevförbund och studiecirklar, huvudsakligen för andra ändamål verksamma organisationer. Dessutom ha som bekant under senare årtionden inom olika delar av vårt land bildats en stor mängd museiinstitutioner med Nordiska museet som förebild, vilka mer eller mindre klart och medvetet ställt sig ett liknande mål före med sin verksamhet begränsad till större eller mindre områden, en landsända, en provins, ett län, ett härad, en bygd, en socken. På

grund av sin centrala ställning har Nordiska museet trätt i mera eller mindre nära samarbete med ett stort antal av dessa museer och sökt vinna kännedom om deras samlingars innehåll, såväl i fråga om offentliga föremål som i fråga om annat vetenskapligt material.

Angående den i motionen ifrågasatta utredningen yttra sig följande institutioner och personer, från hvilka utskottet begärt utlåtande. Yttranden.

De mål, som man genom en enhetlig organisation av arbetet skulle sträva att ernå, anser styresmannen för Nordiska museet böra bliva: dels en *överblick över vad som redan är gjort* och i och med detta möjlighet att avgöra, var luckorna finnas och arbetet sålunda bör sättas in, dels även ett *enhetligt planläggande av arbetet med ansamling av material* för luckornas fyllande inom kortast möjliga tid. Dessa synpunkter belysas närmare på följande sätt:

Nordiska
museet.

»Det förra, överblicken över vad som är gjort, synes böra få formen av ett stort *generalregister* över det material av olika slag, som finnes insamlat inom olika institutioner, arkiv, bibliotek, museer och hos enskilda, varvid hänsyn givetvis bör tagas icke blott till vad som i senare tid enligt mera moderna principer insamlats, utan även till de rika och betydelsefulla materialsamlingar, som från äldre tider finnas gjorda. Generalregistret bör kunna lämna översiktliga svar på frågor om, huruvida och i vad mån en viss landsända blivit i folklivsavseende undersökt, liksom även huruvida och i vad mån undersökningar rörande ett visst ämnesområde verkställts över landet i dess helhet.

Organisationens andra mål, planläggandet och utförandet av nya undersökningar kan och får icke uppskjutas, till dess att generalregistret föreligger. Material av betydelse för folklivsforskningen förintas med varje år som går, och det är därför nödvändigt att med all kraft fortsätta undersöknings- och insamlingsarbetet, vilket liksom förut skett helt naturligt fortfarande i första rummet kommer att påvåla de institutioner, som hittills bedrivit detsamma och som väl även framdeles få antagas komma att arbeta i huvudsak enligt samma principer och inom samma arbetsområden som hittills.

Den enhetliga ledning av undersökningsarbetet inom folklivsforskningens alla olika områden, som står som önskemålet för de intresserade, torde väl lämpligen få karaktären av ett *centralråd*, inom vilket de förutnämnda institutionerna komma att bliva företrädade, men som i första hand torde böra sammansättas med hänsyn till att inom detsamma folklivsforskningens olika ämnesområden må bliva representerade.

Vid organiserandet av centralrådet och den enhetliga ledningen av arbetena bör hänsyn även ägnas åt att i det gemensamma arbetet indraga fornminnes- och museiföreningar, hembygdsföreningar och andra lokala föreningar i landet, åt vilkas verksamhet dock alltjämt måste givas full frihet och självständighet.

Den »uppdelning av områdena mellan de olika disciplinerna», varom motionen talar, bör icke håller ske efter några mera eller mindre teoretiskt dragna linjer.»

Folkminnes-
föreningen
i Lund.

Folkminnesföreningen i Lund yttrar i frågan följande:

»Såsom av motionärerna framhållits, återstår ännu ett ofantligt arbete, innan vår allmogekultur tillfredsställande har blivit utforskad, ett arbete, som måste utföras så snart som möjligt, om det över huvud skall kunna leda till ett blott någorlunda gott resultat. Med den fart, som den kulturella utvecklingen fortskridit, ha redan stora områden av vårt land blivit så starkt nivellerade, att så gott som intet av det gamla och för respektive bygder karaktäristiska i yttre eller inre kultur finnes kvar, och på andra trakter går utvecklingen i samma riktning.

Upprepade gånger har Folkminnesföreningen i Lund framhållit behovet av en organisation,

dels av de vetenskapliga institutioner, som ha utforskningen av vår allmogekultur till sin uppgift, i det allt arbete, som på området utföres, behöver registreras, så att man ständigt kan överblicka, vad som är gjort och vad som ytterligare behöver göras, varigenom de tillgängliga arbetskrafterna kunde användas på bästa sätt utan att gå varandra i vägen eller göra dubbelt arbete;

dels en organisation av de värdefulla krafter, som ute i bygderna skulle kunna sättas i gång för materialinsamling: hembygdsföreningar och studiecirklar, lärare och skolungdom.

Föreningen måste för den skull på det *livligaste* förorda en av staten föranstaltad utredning i överensstämmelse med de i motionen uppdragna grundlinjerna.»

Undersök-
ningen av
svenska
folkmål.

I skrivelsen från Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala uttalar i frågan rörande organiserandet av folkminnesinsamlingen bland annat följande:

»Det behöves en sådan samverkan mellan arbetsledningarna, att största möjliga resultat ernås med förhandenvarande begränsade tillgångar på arbetskrafter, penningmedel och tid. Detta medför behovet av någon centralorganisation, vari de särskilda arbetsledningarna böra så vitt möjligt vara

representerade. En av de viktigaste uppgifterna för en sådan centralorganisation vore att utstaka vissa allmänna, gemensamma arbetsmål.

Huru detta bör ordnas, och vilken utvidgning som behöves av de nu mycket kännbart otillräckliga arbetskrafterna, behöver utredas. Här ingår att förhållande mellan olika organisationer på samma eller på skilda orter utredes och lämplig arbetsfördelning åstadkommes. Att arbetsfördelningen, enligt vår mening ej kan få karaktären av sträng boskillnad mellan olika discipliner och fördelning av disciplinerna mellan de olika organisationerna, framgår av vad ovan anförts.

Motionens yrkande på utredning av hithörande frågor kommer alltså ett av oss redan länge känt behov till mötes, och vi hälsa med uppriktig tillfredsställelse utsikten att få en utredning av det slag motionen åsyftar till stånd genom statens föranstaltande.»

Centralstyrelsen för landsmålsföreningarna i Lund yttrar:

»Motionärerna framhålla med full rätt den stora faran i att uppskjuta insamlandet och bearbetandet av den för hela den svenska odlingen så ytterst viktiga och i flera avseenden grundläggande allmogekulturen. Ännu finnes mycket eller åtminstone åtskilligt kvar av denna gamla odling, men med varje år försvinner den allt mera. Vår generation kan ännu insamla material till dess studerande, men för den nästa skall detta i väsentlig mån vara omöjligt, ty själva materialet kommer inom få år att väsentligen vara förlorat. Här gäller i eminent grad satsen, att vad som bör göras, det bör göras snart.»

Centralstyrelsen för landsmålsföreningarna i Lund.

Revisionssekreterare Nils Anderson anför i sin skrivelse bland annat:

»Motionens syfte är högeligen behjärtansvärt, men man måste innerligt beklaga att icke långt före detta en sådan motion blivit väckt och tillika hos statsmakterna tillvunnit sig vederbörligt beaktande. Vad folkmusiken angår, är det emellertid icke uteslutet, att ännu här och var kan finnas kvar åtskilligt, värt att tillvarataga.»

Revisionssekreterare Nils Anderson.

Utom all diskussion torde den grundläggande betydelse ligga, som den gamla allmogekulturens rester ha för kändedomen om det svenska folket i tider som flytt, och lika oomtvistligt är, att med den moderna tidens segertåg genom de svenska bygderna försvinna också dessa rester i allt snabbare tempo. Nya byggnadsmetoder ha för längesedan omöjliggjort fortbeståndet av de gamla husen, de moderna maskinerna ersätta gamla verktyg och arbetsmetoder, och med dem försvinna ålderdomliga seder och bruk, industrien har dödat hemslöjden, litteraturen gör intrång på sagor och sägner o. s. v. En liten tid — och allt det gamla är borta.

Men därför framstår det också som en så mycket mera bjudande plikt

att, innan det är försent, insamla allt, vad som finnes kvar av gammal kultur, så att vetenskapen blir i stånd att efter utforskning och bearbetning giva det svenska folket en sann kunskap om gångna tiders Sverige. Detta är en samhällsuppgift av rang. Man måste därför med glädje hälsa allt det intresserade arbete, som redan nu från många håll bedrivs i sådant syfte, och göra allt för att uppmuntra det. Men på samma gång får man icke blunda för, att detta frivilliga arbete är otillräckligt, att det famlar för mycket och saknar tillräcklig planmässighet. Den bästa uppmuntran staten kan giva är tydligen att skapa denna planmässighet åt arbetet.

Vad som framför allt behöves är samarbete mellan alla dem, som arbeta för tillvaratagandet av allmogekulturen. Många ansatser ha visserligen gjorts. Sålunda har Nordiska museet haft samarbete åt skilda håll. Men någon fullständig enhetlighet har icke ernåtts. I november 1918 sammanträdde i Stockholm en del av de främsta forskarna på den svenska allmogekulturens område för att överlägga om folkminnes-samlingarnas organisation. En plan uppgjordes, men på samma gång konstaterades, att man saknade möjligheter både till detaljutredningen av organisationsfrågorna och till genomförandet av organisationen. Ansatserna ha alltid förblivit ansatser, ty krafterna ha icke räckt till.

Ett samarbete skulle möjligen kunna organiseras så, att en enhetlig ledning utövades av ett centrallråd, sammansatt av kvalificerade målsmän för de ämnesgrupper, som falla inom rådets verksamhetsområde. Till detta centrallråd skulle så i gemensam organisation knytas alla institutioner, som arbeta med allmogekulturen, alla lokala föreningar såsom hembygdsföreningar etc. Detta råd skaffar sig genom en undersökning en överblick över insamlingsområdet, skapar planmässighet i insamlingsarbetet och ser till att detta blir uttömmande. Överblicken kan tydligen endast vinnas genom en registrering av redan befintliga samlingar.

Men alla de problem, som uppstå i sammanhang med skapandet av denna organisation, kunna endast lösas genom en av Kungl. Maj:t föranstaltad utredning. Och det är tydligen därför högst nödvändigt, att en sådan utredning snarast möjligt kommer till stånd, så mycket mera som behovet härav kraftigt vitsordats av alla dem, som utskottet i anledning av motionen begärt utlåtande av — något som för övrigt framgår av citaten här ovan.

Ehuru det icke klart utsäges i motionen, är det likväl tydligt, att denna ifrågasatta utredning icke har att taga någon befattning med den museala sidan av allmogekulturens bevarande, utan är avsedd att förnämligast gälla folklivsforskningen, folkminnesforskningen samt dialekt- och

ortnamnsstudierna, och för dessa vetenskaper är utforskandet huvudsaken. Men utforskandet möjliggöres genom insamling av beskrivningar över alla sidor av folklivet och av hela den snabbt försvinnande muntliga traditionen; insamling av föremål ifrågakommer icke utom då fullföljandet av en undersökning så kräver. Utredningen berör endast museerna i vad samarbetet för åstadkommande av material för undersökningen beträffar.

Vidare är det tydligen, efter vad som framgår av vissa av de infortrade utlåtandena, icke så säkert, att de i motionen uppdragna riktlinjerna i allo äro de riktigaste — så har t. ex. kravet på uppdelning av områdena mellan de olika disciplinerna blivit utsatt för en, som det synes, rättvis kritik. Därför kan det icke vara klokt att binda utredningen vid dessa riktlinjer, utan det torde vara lämpligt, att orden »i överensstämmelse med i denna motion uppdragna riktlinjer» utgå ur klämman.

Med anledning av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa, att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen ville i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta verkställa en allsidig utredning om organiserandet av insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet kan i det hela instämma i vad andra kammarens utskott i ämnet anförde. Dock kan utskottet icke på grundvalen av den utredning, som för närvarande föreligger, göra något bestämt uttalande, huruvida ett centralråd sådant som det av andra kammarens utskott föreslagna bör inrättas. Lätteligen skulle ett dylikt råd kunna svälla ut till ett stort ämbetsverk. En så vidlyftig apparat skulle säkerligen ställa sig mycket kostsam och är måhända icke erforderlig, då de funktioner, som skulle åligga centralrådet, möjligen kunna utövas av någon redan bestående institution, exempelvis Nordiska museets nämnd, eventuellt för ändamålet förstärkt med nya krafter. Utskottet har dock intet att erinra mot att vid en blivande utredning av förevarande spörsmål även andra kammarens utskotts förslag om inrättande av ett centralråd företages till omprövning.

Utskottet.

Andra kammarens utskott har såsom synes icke närmare berört kostnadsfrågan. Svårt är ju ock att, innan tillräckligt god överblick över det vidsträckta arbetsfältet vunnits, beräkna kostnaderna för arbetets utförande och den del av nämnda kostnader, staten skäligen bör åtaga sig. Med

all säkerhet kan dock antagas, att betydande anslag erfordras för ändamålet. Av synnerlig vikt synes därför vara, att alla möjligheter att utan skada för saken begränsa utgifterna för forskningsarbetets utförande noggrant prövas. En efter verkställd utredning av förevarande fråga utarbetad, lätt överskådlig plan för ifrågavarande forskningsarbete jämte noggrann kostnadsberäkning torde vara oundgängligen nödvändig, innan några till understödjande av ifrågavarande syftemål förpliktande uttalanden av riksdagen göras.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 6 maj 1919.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Eorell, Bergman, Malkolm Petterson, Hulting, Schyller, Oscar Olsson och Lillienau.*
